

Uit de praktijk

Een jongen met incest^o

Woet L. Gianotten*

Sjoerd** is 23 jaar en bepaald niet gelukkig als hij bij een hulpverlener aanklopt. In de paar gesprekken die dan plaatsvinden wordt duidelijk dat er in sterke mate sprake is van problemen rond incest. Sjoerd wil daar graag over praten. Zowel wat betreft de seksuele lading als wat betreft het thema incest voelt de hulpverlener zich onvoldoende thuis in deze materie. Na onderling overleg wordt vervolgens de stap gezet naar de seksuologische hulpverlening.

Het probleem van Sjoerd

Hij heeft het gevoel dat zijn leven weinig zin heeft. Hij heeft moeite met contacten met mensen. Hij beleeft op seksueel gebied zo goed als niets. Hij heeft sterk het idee dat dit allemaal te maken heeft met de seksuele ervaringen uit zijn jeugd en hij wil daarover praten.

Zijn gezin

Sjoerd is de derde uit een gezin met drie kinderen. Hij heeft een broer die 7 jaar ouder is en een zus Greta, die 3 jaar ouder is. Het gezin woonde in een badplaats in de duinen. Vader behoorde tot de notabelen van het dorp. Hij was vaak afwezig en wat Sjoerd betreft ging zijn interesse voornamelijk uit naar diens schoolprestaties. Moeder lijkt weinig aandacht aan de kinderen te hebben gegeven. Met de oudste broer heeft Sjoerd weinig contact

^o geaccepteerd 18 maart 1987

* arts/psychotherapeut, werkzaam bij Seksuologieteam Rutgershuis Utrecht; afdeling Medische Seksuologie, AZU/RUU; afdeling Gynaecologie, Dijkzigt/EUR; Adres: Heemkerkstraat 4, 1212 CD Hilversum.

** de naam en andere gegevens van Sjoerd zijn uiteraard veranderd. Patiënt gaf toestemming voor publicatie in deze vorm.

gehad. Deze ging al tamelijk vroeg uit huis. Met de zus daarentegen was van oudsher het contact frequent en intensief.

De incest ervaring

Bij stukjes en beetjes vertelt Sjoerd zijn verhaal: Vanaf ongeveer zes jaar oud zijn er seksuele spelletjes met zijn oudere zus. Greta is degene die daar altijd mee begint. Sjoerd probeert zich daar tevergeefs aan te onttrekken. Hij speelt als kind graag alleen. Zijn zusje weet hem echter altijd te vinden. Bovendien slapen ze op dezelfde kamer, waar zich veel van de seksuele contacten afspelen. Hij is acht jaar oud als de eerste coitus plaatsvindt. Zijn zus die net terug is van een vakantie dwingt hem daartoe. Sjoerd heeft daarbij een erectie. Later vertelt hij hoe hij dat gevonden heeft: vies en glibberig. Het doet bij Sjoerd vaak pijn. Dat lijkt voor zijn zus opwindend te zijn geweest. Gedurende vijf jaar vindt ongeveer drie keer per week gemeenschap plaats. Zijn zus zoekt hem dan op of kruipt 's avonds bij hem in bed en gaat ondanks zijn 'nee, nee!' met hem aan de gang. Een heel enkele keer wil Sjoerd ook zelf wel eens iets en vraagt daar dan om. Greta dreigt dan meteen het aan moeder te zullen vertellen en die keren gebeurt er niets. Als Greta ongeveer 15 jaar is krijgt zij vriendjes en een eigen kamer. Vanaf dat moment is er geen seksueel contact meer geweest. Er is daarna tussen hen nooit meer een woord over gezegd, en Sjoerd heeft ook tegen de andere gezinsleden nooit iets verteld.

De overige seksuele ontwikkeling

Hij kan zich niet herinneren bij zijn zus opgewonden te zijn geweest. Hij ging dat wel een beetje ervaren vanaf zijn tiende toen hij begon met masturberen door tegen het matras te rijden. Met ongeveer 14 jaar begon hij zich met de hand klaar te maken. Vanaf toen kwam er ook een ejaculatie. Hij masturbeert sinds die tijd een paar keer per week zonder daar veel bij te beleven. Hij is zich niet bewust van fantasieën tijdens het masturberen.

Tot zijn 22ste jaar blijft hij verre van alle contacten waarbij erotische gevoelens zouden kunnen ontstaan. Hij zegt letterlijk 'Seks deed me niets'. Een jaar geleden is hij wél verliefd geworden. Hij voelde zich heel warm naar die vriendin toe, maar had zelden zin om te vrijen. Hij heeft dat maar één keer een klein beetje gedaan en daar voelde hij zich heel verward en schuldig over. De vriendin, die dat overigens prettig had gevonden, nam zelf nooit enig initiatief om te vrijen. Later ging de relatie uit omdat zij verliefd werd op een ander. Met een andere vriendin die al een paar jaar achter hem aanloopt heeft onlangs wel een keer gemeenschap plaatsgevonden. Hij had het gevoel dat niet meer tegen te kunnen houden. Hij zegt daarover, dat hij

bij die vrijpartij totaal niets heeft beleefd. Toch realiseert hij zich dat hij eigenlijk graag met een vrouw zou willen vrijen.

De andere ontwikkeling

Hij herinnert zich dat hij als kind graag alleen was. Dat wordt in de loop van de jaren steeds duidelijker. De lagere school geeft tot aan de zesde klas geen enkel probleem. Daarna gaat het bergaf. Hoewel hij bij een test ooit een hoog IQ blijkt te hebben, blijft hij vanaf zijn elfde jaar meerdere keren zitten. Hij kan zich absoluut niet concentreren. Dat geeft nogal wat problemen met zijn vader die hem alleen lijkt te waarderen als hij goede prestaties levert. Als hij ongeveer 18 jaar is heeft hij een erg downe periode waarin hij een keer een heel buisje pillen inneemt. Hij overwint zijn problemen in die periode door 'flink te zijn' en ook dán praat hij met niemand over zichzelf. Al jaren woont hij nu ver van zijn familie verwijderd. Toch blijft zijn ouderlijk gezin in zekere mate trekken. Hij heeft vaak telefonisch contact met zijn moeder. Zodra hij bij een van de familieleden in de buurt is lijkt hij een braaf jongetje te worden dat alles doet wat moeder zegt. Ook in het contact met mij maakt hij in het begin een onzekere, machteloze, wat hulpeloze indruk.

Het mannelijke slachtoffer

Waarom is deze casus de moeite van het vertellen waard? Is het niet gewoon weer één van de vele incestverhalen? Er is de laatste jaren in toeneemende mate geschreven en gepraat over het probleem van incest en seksueel misbruik van kinderen. Er is echter heel weinig aandacht geweest voor de mannelijke slachtoffers. Daar komen een aantal aspecten bij die naar mijn mening verschillen van de incestproblemen bij meisjes.

Allereerst over de geloofwaardigheid. Ondanks het feit dat wij in onze intervisiegroep (seksuologie team van het Rutgershuis in Utrecht) zeer veel met incest te maken hebben, bleken er toch bedenkingen toen deze casus van Sjoerd werd ingebracht. Dezelfde veronderstelling die indertijd gemaakt werden bij vrouwelijke slachtoffers ('zou ze het niet toch zelf gewild hebben?', 'zou ze het niet toch prettig gevonden hebben?') staken weer de kop op. In theorie wisten we dat ook jongens slachtoffer kunnen zijn, maar in de praktijk paste dit verhaal niet meteen in het beeld dat we van jongens hebben. Dié kunnen immers goed voor zichzelf opkomen. Dié willen immers meestal zelf seks en die vinden het immers fijn als een vrouw iets bij hen doet. Hoeveel mannen hebben niet zelf daarover gefantaseerd?

Geloofwaardigheid wordt ook bepaald door de mate waarin men bekend is met een fenomeen. Wij hadden nog weinig te maken gehad met jongens

of mannen als incestslachtoffer. Het taboe daarop lijkt extra groot. Zelfs Kinsey's onderzoekers, die naar een zeer breed scala van seksuele ervaringen vroegen, hebben vragen over dit thema achterwege gelaten. In de laatste jaren hebben wij waarschijnlijk ook zelf aan dat taboe meegewerkt. In de tijd toen nog weinig mensen de zwaarte van het incestprobleem bij vrouwen wilden of konden accepteren kwam vaak in de discussie de vraag: 'Doen moeders dat dan ook niet met hun zoons?'. Als het ware om de discussie niet te 'verdunnen' hebben we dat toendertijd vaak heel bewust ontkend. Nu incest binnen de hulpverlening veel meer als realiteit geaccepteerd is, blijken er wel degelijk seksueel misbruikte mannen te zijn. Dat klopt ook wel met de resultaten uit onderzoek.

In het onderzoeksrapport naar de literatuur over incest concludeert Draijer (1985) wat betreft de situatie in Nederland dat ongeveer 1% van de jongens zelf te maken heeft gehad met seksueel misbruik binnen het gezin (bij meisjes ligt dit tussen de 5% en 15%). Het gaat hierbij dus niet om seksuele ervaringen met volwassenen in het algemeen. Die percentages liggen namelijk veel hoger. Zowel in Nederland als elders blijkt dat het in 10-17% van alle gerapporteerde gevallen van seksueel misbruik bij kinderen jongens betreft (Draijer, 1985; Pierce en Pierce, 1985). Overigens melden de meest recente berichten uit de USA dat jongens en meisjes waarschijnlijk even vaak de dupe zijn van seksueel misbruik! Bij meisjes gebeurt dat vaker binnen het gezin, bij jongens vaker erbuiten (Knopp, 1986; zie ook Vennix, 1984).

Als men de reacties van de jongens vergelijkt met die van meisjes lijken de volgende trends te herkennen:

- A. hoewel bij jongens even vaak dwang wordt gebruikt, geven zij minder vaak aan het als negatief te beleven. Het wordt nogal eens als neutraal genoemd. Ik heb daar overigens mijn bedenkingen bij. Ik zie te vaak jongens en mannen waarbij ik sterk de indruk krijg dat ze zeer gespannen, angstig of verdrietig zijn, terwijl ze vertellen. 'Nee hoor, dat deed me niets!'
- B. jongens praten minder gemakkelijk over deze ervaringen. De redenen waarom jongens er niet gemakkelijk over praten zijn gedeeltelijk dezelfde redenen waarom wij het niet willen horen. Dezelfde veronderstellingen en dezelfde stereotiepe ideeën spelen daarbij mee:
  - * jongens horen hun eigen boontjes te doppen en dus geen hulp te vragen
  - * jongens zijn voldoende assertief om zich ergens uit te vechten als ze iets niet willen
  - * jongens willen immers seks. De denkfout hierbij is dat 'seks' niet het-

zelfde is als 'seks uit vrije wil'. We lijken dat verschil alleen maar te begrijpen als het gaat om het contact tussen een heterofiele jongen en een man. Als de ander een vrouw is gaan we er van uit dat de jongen het prettig heeft gevonden. Als het gaat om het contact tussen een homofiele jongen en een man denken we hetzelfde. Dat brengt ons op de vraag wat de sekse van de oudere inhoudt.

De sekse van de oudere

De casus van Sjoerd is in zoverre 'bijzonder' omdat de oudere een zus is. In de literatuur blijkt dat bij mannelijke slachtoffers stiefvader het vaakst de pleger is en dat het relatief minder vaak een vrouwelijke dader is. Van der Mede en Slob (1984) vonden in een onderzoek onder 257 mannelijke studenten 3 jongens die incestcontacten hadden gehad met een vrouw en 2 die dat met een man hadden gehad. Finkelhor (1979) vond bij zijn groep mannelijke studenten 1.5% slachtoffers van incest. In geen enkel geval gebeurde dit door de vader of de moeder.

In de instituten van Sarrel en Masters vond men bij 4200 mannen of paren met een seksueel probleem 19 mannen die gemolesteerd waren door een vrouw (1982). Hierbij waren zeven gevallen van incest. Het betrof 4 × de moeder en 3 × een oudere zus. Bij al deze mannen had het misbruik geresulteerd in een seksuele disfunctie. Dat is begrijpelijk in het licht van de seksuologische instituten van Sarrel en Masters.

Bij de laatste 7 mannen, die ik zelf zag, betrof het de vader (3 ×), een neef, een zus, de jongere vriendin van grootvader en een grootmoeder. Wat houdt het in als de oudere een man is? Naast het incest taboe speelt dan vaak ook het taboe op homoseksualiteit mee. Als men de jongen als homofiel ervaart loopt hij een risico niet geloofd te worden of hij krijgt zelfs een lesje als: 'Eigen schuld! Moet je maar niet zó zijn!'. Vooral voor de jongens die zichzelf niet duidelijk als homofiel ervaren kan de ervaring met een man een bron zijn van grote onzekerheid over de eigen identiteit. Slachtoffers neigen ertoe een verklaring voor het gebeurde te zoeken, waarbij zij vaak de schuld bij zichzelf leggen. De jongen die seksueel misbruikt wordt kan in dat geval de oorzaak 'vinden' in zijn uiterlijk of in zijn gedrag. Hij beleeft zich bijvoorbeeld als te tenger of te vriendelijk en meent dat anderen aan die kenmerken van 'geen echte man zijn' hem hebben gezien als homofiel. De onzekerheid over de eigen identiteit kan nog versterkt worden als hij tijdens het gebeuren ook een erectie heeft gehad of plezierige gevoelens heeft gemerkt. Het lijkt erop dat deze onzekerheid een van de oorzaken is van de toegenomen agressiviteit bij jongens-slachtoffers. Er treedt dan een over-

identificatie op met het masculiene stereotiep, waarbij de jongen zowel zichzelf als de buitenwereld ervan probeert te overtuigen dat hij 'een echte man en dus niet homofiel' is. Deels lijkt dat dus een manier om duidelijk te maken, dat er met hem niet te spotten valt. Daarnaast treedt een aantal keren ook een andere vorm van agressie op. We weten dat veel slachtoffers de neiging hebben om later de traumatische ervaring als het ware na te spelen. Terwijl vrouwen de gebeurtenis vaker lijken te herhalen in de rol van slachtoffer, komen jongens kennelijk vaker in de dader-rol.

Sommige jongens herhalen al op jonge leeftijd het seksueel misbruikende gedrag naar nog jongere kinderen. Men zou dit kunnen zien als over-identificatie met de oorspronkelijke dader. Het lijkt er daarbij op dat de jongen tijdens de herhaling absoluut geen oog heeft voor de pijn of angst van het andere kind. Men verklaart dat wel als een vorm van ontkenning van de pijn en angst die hij voelde toen hij zelf misbruikt werd (Rogers en Terry, 1984).

Bij Sjoerd speelde die agressie ook enigszins. Hij was zich er terdege van bewust dat hij heel negatieve gevoelens had naar het dochtertje van zijn zus. Sjoerd had echter vooral last van de tegenhanger van het agressieve gedrag: de onzekerheid, de machteloosheid.

Ik ben diverse keren onder de indruk geweest als ik zag hoe uitgesproken sterk dat gevoel was bij mannelijke incestslachtoffers. Het komt mij voor alsof dat nog sterker is dan bij vrouwen. Misschien lijkt dat alleen maar zo, omdat ik bij mannen ander gedrag verwacht. Misschien ook komt het door de selectie van mijn cliënten. Sommigen waren zeer ernstig getraumatiseerd. Drie van de bovengenoemde zeven mannen waren ná (en zelfs tijdens!) de actuele incest langdurig onder psychiatrische behandeling geweest.

Naast de verschillen met de reactie van vrouwen zijn er ook overeenkomsten. Echter, het kost soms moeite om dat als overeenkomsten te zien. Als bijvoorbeeld een meisje met incestervaring erotiserend gedrag vertoont of op een andere manier rechtstreeks vraagt om seksueel contact weten we dat dat een gevolg zal zijn van de aandacht die het kind op een seksuele manier van de oudere heeft gekregen. Misschien moeten we die verklaring ook maar gewoon bij Sjoerd durven accepteren als we horen dat hij zelf af en toe iets met Greta wilde.

Zoals veel vrouwen hebben geleerd zich van ieder gevoel af te sluiten als ze later met iemand vrijen, zo is dat kennelijk ook gebeurd met Sjoerd. Zijn lichaam vertoont bij het vrijen weliswaar de fysiologische reactie op stimulatie, maar daar blijft het bij. Hij voelt er verder niets bij.

Sarrel en Masters (1982) gaan in op het verschijnsel erectie tijdens ongewenste seksuele contacten. Er is een wijdverspreid idee dat mannen niet tegen hun zin een erectie kunnen krijgen. Bij mannen en jongens kan echter, ook bij overweldigend veel negatieve gevoelens, toch een erectie optreden. Er kan zelfs een zaadlozing optreden in die situatie. Dat klopt met bevindingen uit het laboratorium. Waarschijnlijk is die erectie vergelijkbaar met de lubricatie en het orgasme dat sommige verkrachte of aangerande vrouwen aangeven. Dat is ook voor de hulpverlener een verwarrend gegeven. Als zo iets inderdaad is voorgekomen, nemen we misschien aan dat de vrouw of man naast al de angst, pijn en andere negatieve gevoelens ook 'positieve gevoelens' heeft ervaren. Bij sommige slachtoffers is dat misschien het geval. Ik denk echter dat er vaak slechts sprake is van fysiologische opwindning en eventueel een orgasme of een zaadlozing zonder dat daar iets positiefs bij wordt beleefd. Die lichamelijke sensaties hebben echter meestal de betekenis van 'het fijn te vinden' waardoor de verwarring ontstaat. Verwarring voor het slachtoffer maar ook voor de hulpverlener die soms in de behandeling op zoek gaat naar de achtergrond van die 'positieve gevoelens' in plaats van het te accepteren en verklaren als een voornamelijk fysiologische reactie.

Iets over het verloop

Ik vond de behandeling niet gemakkelijk. Deze duurde een jaar waarbij ik Sjoerd ongeveer eens per drie weken zag. In het begin zijn we tamelijk uitgebreid ingegaan op de gezinssituatie vroeger en op het incestgebeuren. Vandaaruit kon hij in beperkte mate de confrontatie aan met zijn zus waarbij hij uiteindelijk probeerde om haar duidelijk te maken wat het voor hem betekend heeft. Ik denk dat dat gedeelte redelijk doorgewerkt is. Intussen zijn we veel bezig geweest met de thema's vertrouwen en machteloosheid, vooral door Sjoerd's dagelijkse doen en denken in deze te verklaren vanuit zijn verleden. Ik ben daarbij nauwelijks ingegaan op de relatie binnen het therapeutisch contact. De sfeer in de gesprekken was vaak quasi oppervlakkig. Tussen de consulten door beleefde Sjoerd thuis echter veel van zijn verdriet en andere emoties. Bij mij was het kennelijk niet veilig genoeg om dat te durven. We zijn ook uitgebreid ingegaan op zijn seksuele contacten en functioneren, of eigenlijk niet-functioneren. Ook dat heb ik hem steeds uitgelegd in het kader van zijn jeugdervaringen. Ik weet niet in hoeverre deze behandeling geholpen heeft een deel van zijn problemen op te lossen. Tegen het einde van de behandeling leerde hij een vriendin kennen. Hij werd verliefd en met haar begon hij een deel van de gewenste gevoelens te ervaren.

Epiloog

Er zijn verschillende redenen waarom het belangrijk is aandacht te schenken aan het probleem van mannelijke slachtoffers; jongens die de dupe zijn geworden van incest of van andere vormen van seksueel geweld. We zullen daar in ieder geval vaker aan moeten denken bij mannen met seksuele problemen. Het is voor mij bijvoorbeeld inmiddels routine geworden om ook bij de intake bij mannen te vragen naar negatieve ervaringen op seksueel gebied. Gezien het toch grote percentage seksuele geweldervaringen bij mannen lijkt het mij ook bij de intake voor niet-seksuologische klachten heel verstandig die mogelijkheid te overwegen en er dus ook naar te vragen.

Vergeleken met vrouwelijke incestslachtoffers zijn er bij de gevolgen bij jongens twee belangrijke punten van verschil. Er treedt zeer vaak verwarring op over de seksuele identiteit. Bovendien is er sprake van ernstige machteloosheid die bij een deel van de jongens leidt tot compensatie in agressief seksueel gedrag. Dat is een andere belangrijke reden om aandacht te schenken aan het probleem van mannelijke slachtoffers. Niet alle slachtoffers verwerken hun ervaringen door dader te worden. Echter in de uitgebreide programma's voor de daderbehandeling in de USA blijkt dat bijna 100% van die daders zelf op een of andere manier slachtoffer is geweest van seksueel misbruik (Knopp, 1984, 1986). Tijdig herkennen van seksueel misbruik bij jongetjes en jongens en er goed mee omgaan zou misschien wel eens de belangrijkste taak kunnen worden voor de komende generatie therapeuten. Want daar ligt wellicht een belangrijk deel van de preventie van seksueel geweld!

Samenvatting *SBS.32 SB 5.351 SBS.354*

Aan de hand van de casus van een man die als jongen seksueel misbruikt is door zijn oudere zus wordt aandacht geschonken aan het probleem van mannelijke incestslachtoffers. De incidentie hiervan blijkt tamelijk hoog. Zowel de hulpverlening als de slachtoffers lijken echter belemmerd door het taboe om hierover te praten. Een aantal redenen daarvoor worden belicht evenals de gevolgen; vooral waar die verschillen van de gevolgen waarmee het vrouwelijk slachtoffer van incest te maken krijgt.

Summary

From the case history of a man who was sexually abused as a boy by his elder sister, atten-

tion is paid to the problems of male victims of incest. The incidence of this phenomenon is relatively high. However, both the victims and the helping profession seem to hesitate to pay attention to this problem. Some reasons for this taboo are explained as well as the consequences for the boy. Especially those consequences which are different from those of female incest victims.

Literatuur

- Draijer, N. (1985). *De omgekeerde wereld. Seksueel misbruik van kinderen in het gezin*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag.
- Finkelhor, D. (1979). *Sexually victimised children*. The Free Press, New York.
- Knopp, F. H. (1986). *Introduction*. In: E. Porter. *Treating the young male victim of sexual assault: Issues and intervention strategies*. Safer Society Press, Syracuse.
- Knopp, F. H. (1984). *Retraining adult sex offenders: methods & models*. Safer Society Press, Syracuse.
- Mede, P. van der en K. Slob (1984). Studenten en hun jeugdervaringen met seksueel contact. In: J. Frenken en C. van Lichtenburcht (red). *Incest: feiten, achtergronden en hulpverlening - een symposium*. NISSO-Studies, Zeist.
- Pierce, R. en L. H. Pierce (1985). The sexually abused child: a comparison of male and female victims. *Child Abuse & Neglect*, 9: 191-199.
- Rogers C. M. en T. Terry (1984). Clinical intervention with boy victims of sexual abuse. In: I. R. Stuart en J. G. Greer (eds). *Victims of Sexual aggression*. van Nostrand Reinhold, New York.
- Sarrel, P. M. en W. H. Masters (1982). Sexual molestation of men by women. *Archives of Sexual Behaviour*, 11: 117-131.
- Vennix, P. (1984). Incestueus of niet, wat maakt het uit? In: J. Frenken en C. van Lichtenburcht (red). *Incest: feiten, achtergronden en hulpverlening - een symposium*. NISSO-Studies, Zeist.